

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาทุณทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งอาจมาจากภายในชุมชนเองหรือมาจากข้างนอกชุมชน กับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง แบบบันทึกและแบบสังเกตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเอง เพื่อใช้เก็บข้อมูลในพื้นที่ และเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน สนทนาสังเกตการณ์ในกิจกรรมนั้น ๆ ผู้วิจัยได้สังเกตปรากฏการณ์ ในชุมชน และเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นระยะ ๆ ในช่วงเวลาของการศึกษา

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล รวบรวม วิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ในที่นี้ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

หมู่บ้านสันป่ายางอยู่ห่างจากตัวเมืองใช้เวลาเดินทางประมาณครึ่งชั่วโมง การเดินทางในอดีตลำบากแต่ปัจจุบันเป็นถนนลาดยางตลอดสาย ชาวบ้านเป็นคนพื้นเมืองยังคงวิถีชีวิตแบบชนบท ที่ได้ปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจากอดีต มีการอยู่กินแบบเรียบง่าย ภายใต้ระบบเครือญาติ ยึดถือประเพณี วัฒนธรรม เดียวกัน มีการทำงานเป็นกลุ่ม ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อกัน พี่งาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่อดีต เป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีการจัดการระบบเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีคุณค่า อาศัยผลผลิตจากป่า น้ำ ดิน ในการดำรงชีวิตประจำวันตามฤดูกาล มีบุคคลที่มีความสามารถเป็นผู้นำอยู่หลายคน อีกทั้งเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ในหมู่บ้านมีกลุ่มหรือองค์กรมานานรวมทั้งสามารถสร้างพลังองค์กร มีการเรียนรู้จากการทำงานกลุ่ม เรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ ประกอบกับมีทุนทางสังคมอื่น ๆ อีก ที่สนับสนุนองค์กร หรือทำให้สมาชิกองค์กรสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในองค์กร ทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งได้ดังนี้

องค์กรในหมู่บ้านมีหลายองค์กรทั้งที่เข้มแข็งและไม่เข้มแข็ง ความเข้มแข็งที่แตกต่างกันมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่างๆ เช่นเป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผนก่อตั้งขึ้นมา ชาวบ้านเห็นความสำคัญ ตระหนักต่อองค์กรนั้น ๆ องค์กรที่ไม่เข้มแข็งอันเนื่องมาจากมี

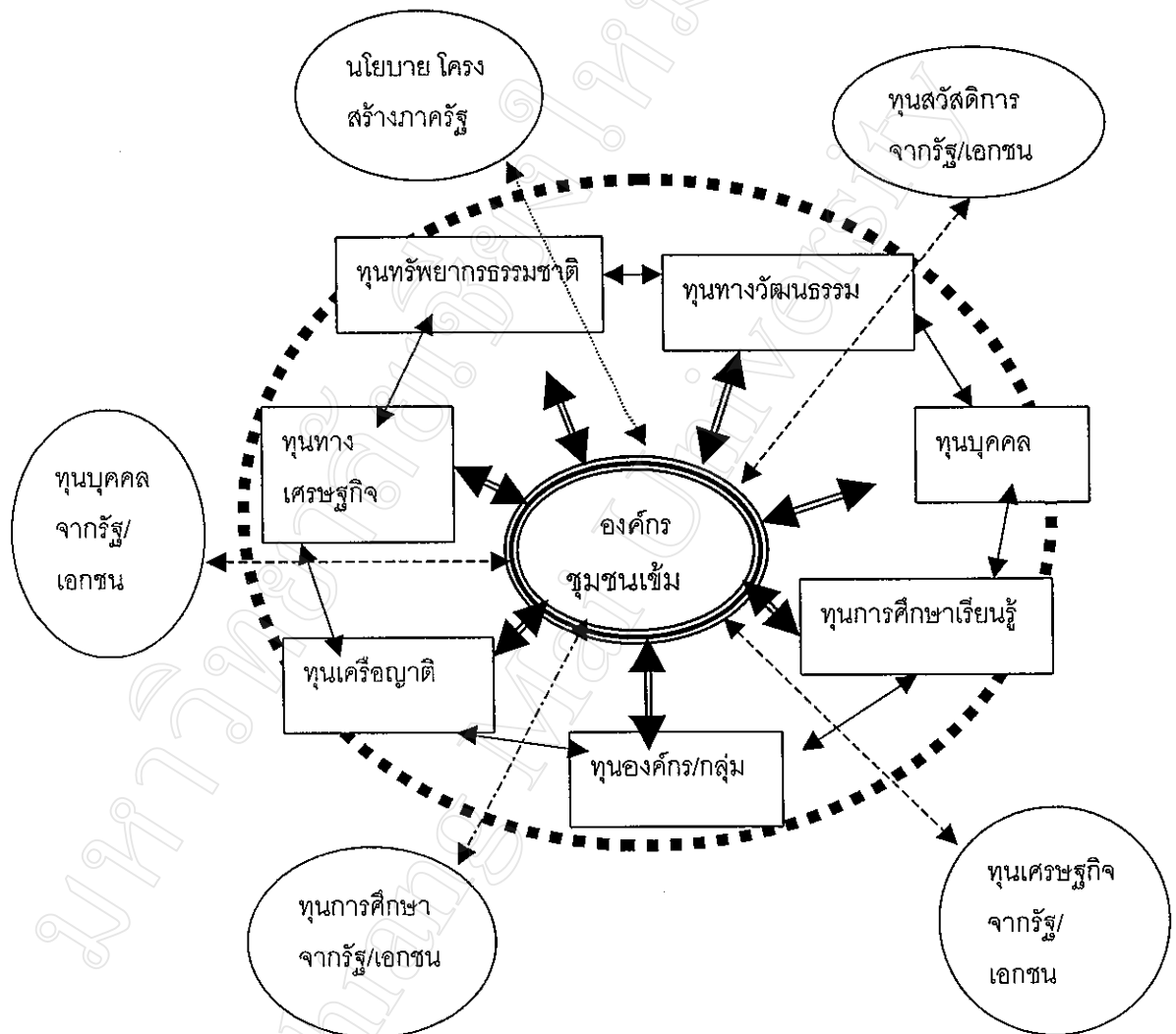
ปัจจัยดังกล่าวค่อนข้างน้อย องค์การที่เข้มแข็งพบว่าปัจจัยดังกล่าวค่อนข้างมาก องค์การมีความสามารถหรือฉลาดต่อการเลือกสรรทุนทางสังคมมาใช้ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงทุนทางสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกันโดยเฉพาะทุนที่มาจากภายในชุมชนเอง มีคุณค่า มีความสำคัญ จำเป็นอย่างมากต่อองค์การที่เข้มแข็งเช่นองค์การแม่บ้าน องค์การความหวังใหม่ องค์การอาสาสมัครสาธารณสุข องค์การเหล่านี้มีความสามารถพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ สร้างผลผลิต เพิ่มรายได้ ให้แก่องค์กรโดยปรับปรุงวิธีการทำงานเรียนรู้จากธรรมชาติครอบครัว ชุมชน เครือญาติ จนสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งที่ดีขึ้น องค์การสามารถดำรงมาได้อย่างยาวนาน องค์การความหวังใหม่แม้จะเป็นองค์การที่สมาชิกมีความอ่อนแอทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ก็สามารถพึ่งตนเองได้โดยหางาน หาเงิน มาดูแลชีวิตตนเองและ ครอบครัวไม่เป็นภาระของชุมชน องค์การสามารถพึ่งตนเองได้เนื่องจากมีทุนทรัพยากรธรรมชาติที่เพียงพอและ องค์การต้องใช้อย่างมีคุณค่าทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติคงความอุดมสมบูรณ์ต่อไป การพึ่งตนเองและการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ รวมทั้งการดำเนินงานเป็นไปด้วยความราบรื่นสำเร็จภายใน องค์การเพราะมีทุนเครือญาติ มีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการทำงาน องค์การ และส่งเสริมให้องค์การสามารถพึ่งตนเองได้ องค์การดำเนินกิจกรรมขององค์การตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดภายในองค์การ หรือหมู่บ้านได้ผลผลิตออกมา โดยอาศัยสมาชิกกลุ่มเอง และความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ มาร่วมปฏิบัติงานภายใต้วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อเดียวกันทำให้ง่ายต่อการควบคุมการทำงานในขั้นตอนต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ทุกขั้นตอนก็อยู่ในชุมชน ชุมชนยอมรับ องค์การยังสามารถสร้างอำนาจต่อรองทั้งในชุมชนและนอกชุมชนมาก เช่น การเสนอโครงการหรือแผนงาน การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น หรือการใช้ขบวนการกลุ่มขับเคลื่อน ผู้ประพาศิติต ชุมชนสามารถปกครองกันเองโดยอาศัยกลุ่ม หรือองค์การที่เข้มแข็ง เนื่องจาก องค์การอยู่ในสังคมหมู่บ้านเดียวกันมีวัฒนธรรม มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีการศึกษาเรียนรู้ แนะนำ ช่วยเหลือกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน สมาชิกแต่ละคนก็มีโอกาส พัฒนาตนเองจากประสบการณ์กลุ่ม ซึ่งถ้าหากพฤติกรรมนั้น ๆ ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนาน ก็กลายเป็นวัฒนธรรมองค์การ มีผลให้กลุ่มสตรีมีการพัฒนา สำหรับเด็ก เยาวชน คนชรา กลุ่มคนชรามีการรวมตัวในหมู่บ้านร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ วันพระ และเข้าเป็นสมาชิกของ ชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้านระดับตำบล ชมรมผู้สูงอายุสันติบาล ชมรมผู้สูงอายุนครพิงค์ ผู้สูงอายุจึงได้พบปะกันบ่อยครั้งมีโอกาสดแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ถ่ายทอดเทคนิค หรือภูมิปัญญา ประเพณีต่าง ๆ สมาชิกกลุ่มองค์การในหมู่บ้านมีสังคมและวัฒนธรรมแบบอย่างเดียวกัน จึงมีโอกาสดที่ถ่ายทอด หรือเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ เด็ก เยาวชน กลุ่มหนุ่มสาว

ในหมู่บ้าน ทั้งพฤติกรรมบุคคล พฤติกรรมกลุ่ม รวมทั้งร่วมสร้างสรรค์ ส่งเสริม กลั่นกรอง สอดส่องพฤติกรรม พัฒนาการเด็กและเยาวชน ร่วมกัน และองค์กรได้ส่งเสริมสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ให้ดำรงอยู่ได้อย่างเลือกสรร อยู่กันแบบญาติ พี่ น้อง ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน เวลาเจ็บป่วยก็ไปเยี่ยม เยือน ให้กำลังใจกัน มีงานทำบุญ หรือ สันทนาการร่วมกัน จึงนับได้ว่าสังคมเช่นนี้เป็นสังคมที่มีสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่ ถึงแม้จะมีการแทรกแซงทาง วัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่สามารถครอบงำวัฒนธรรมท้องถิ่นแห่งนี้ได้ อันเนื่องมา จากการมีกลุ่ม องค์กรที่เข้มแข็ง

ทุนทางสังคมที่ส่งผลให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน ป่าไม้ แม่น้ำ ทุนเหล่านี้ มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ชาวบ้านมีวิถีชีวิต ที่พึ่งพาธรรมชาติ ชุมชนมีที่ดินใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ที่ทำการต่าง ๆ และทำมาหากิน ทำการเกษตร มีป่าไม้อยู่ใกล้หมู่บ้านซึ่งชาวบ้านช่วยกันดูแล และยังสามารถใช้ประโยชน์ จากป่า ทำหลุมทิ้งขยะประจำหมู่บ้าน หาของป่าเพื่อมาทำอาหารเช่นเห็ด หน่อไม้ ทุนทาง ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นส่วนประกอบพื้นฐาน เอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน ที่ สะดวกรวดเร็ว และประหยัด ซึ่งการนำทรัพยากร ทุนทางสังคมต่าง ๆ มาใช้ได้อย่างคุ้มค่า ต้องอาศัยวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากทุนบุคคล องค์กร เครือญาติ ทุนเศรษฐกิจมาเป็นส่วนประกอบ ส่งเสริมในการเลือกสรรทุนทางสังคมได้ อย่างคุ้มค่า คงอยู่ สืบต่อไปให้ลูกหลานรุ่นต่อมา ในชุมชนมีแหล่งการศึกษาเรียนรู้ที่สำคัญ จึง เป็นโอกาสของสมาชิกองค์กรได้ศึกษาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันมากขึ้น อีกทั้งยังมีสถานที่ศึกษาเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม เช่น พ่อ แม่ ครอบครัว วัด ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ที่ทำการของกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันของหมู่บ้าน การเรียนรู้ของกลุ่ม มีการ เปรียบเทียบ และพยายามพัฒนากลุ่มตนเองให้มากขึ้น ศึกษาจากของจริงเป็นการสร้าง ประสบการณ์ให้แก่นักเรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้ สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้โดย เฉพาะองค์กรได้นำการเรียนรู้มาพัฒนาองค์กร สร้างรายได้ให้แก่องค์กร และเป็นเครือข่ายใน การศึกษาดูงานและสามารถแก้ปัญหาอุปสรรคได้

ทางสังคมที่มาจากภายนอกชุมชน หมายถึง ทุนที่หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนจาก ภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชนมีตั้งนโยบายโครงสร้างการบริหารงานของรัฐ (นโยบาย มหาไทย สาธารณสุข และการศึกษา ทุนสวัสดิการ ทุนทางเศรษฐกิจ (ทุนทรัพย์ ทุนส่งเสริมอาชีพและการตลาด) เศรษฐกิจ ทุนบุคคล ทุนที่มาจากภายนอกชุมชนนี้มีบทบาทต่อ ความเข้มแข็งขององค์กรน้อย

**แผนภูมิ องค์ประกอบของทุนทางสังคมในหมู่บ้านที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งใน
องค์กรชุมชน**

ทุนทางสังคมที่มาจากภายในชุมชนมีความสัมพันธ์ มีบทบาทต่อความเข้มแข็งของ
องค์กรชุมชน มากกว่าทุนที่มาจากนอกชุมชน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย เรื่องทุนทางสังคมที่ส่งผลให้องค์กรชุมชนเข้มแข็ง ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีสิ่งที่น่าสนใจหลายอย่าง ซึ่งบางประเด็นแล้วไม่มีอยู่ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย แต่เมื่อเข้าศึกษาวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนแล้ว ทำให้ผู้วิจัยพบว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำให้องค์กรมีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะทุนทางสังคมที่มาจากภายในชุมชนเอง เช่น ทุนเครือญาติ ทุนผู้นำที่มาจากการคัดเลือกโดยประชาชน ผู้นำที่มีความสามารถ จากการศึกษพบความสัมพันธ์ทางเครือญาติในกลุ่มกับความเข้มแข็งขององค์กรหรือกลุ่มนั้น มีความสัมพันธ์กันมาก เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม ความร่วมมือภายในกลุ่ม เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่สมาชิก ร่วมกันคิด ทำงาน พัฒนางาน และปรึกษาหารือ หาหนทางแก้ไขปัญหายุ่งยาก เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีการให้อภัย ผ่อนหนักผ่อนเบา มีความเกรงใจซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือองค์กร และมีแหล่งการเรียนรู้หลายแห่งเช่นการเรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย คนใกล้ชิด มีการเรียนรู้จากวัด องค์กรในท้องถิ่น พหุมีโรงเรียน โรงเรียนก็เป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากโรงเรียน เรียนรู้จากสถานที่ต่าง ๆ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ สื่อต่าง ๆ ที่ทำงาน ทำให้สามารถเรียนรู้ได้ทั้งจากภายในท้องถิ่นและภายนอกท้องถิ่น สามารถนำไปสู่กิจกรรมบริหารจัดการ แก้ปัญหา ลดความขัดแย้ง และการพัฒนาของกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ และยังมีความสัมพันธ์โยงไปถึงการพัฒนาองค์กรหรือกลุ่มอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์แบบญาติพี่น้อง สุพัตรา สุภาพ (2523, หน้า 52-54) กล่าวว่าครอบครัวจะสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ และหล่อหลอมให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมและสังคมจะมีส่วนสร้างความตระหนัก ความประทับใจ คุณค่าทางวัฒนธรรม และแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลได้เป็นสมาชิกของสังคมอย่างแท้จริง เมื่อชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการพัฒนา ความเจริญทางวัตถุ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การค้าขาย ระบบการติดต่อสื่อสารกันในสังคมที่ปรับเปลี่ยนไปและเกิดภาวะวิกฤติของสังคม ทำให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเพื่อปรับตัว การเรียนรู้บุคคลในหมู่บ้านมีการปรับเปลี่ยน มีรูปแบบใหม่เกิดขึ้น โดยใช้การรวมกลุ่มแบบที่เคยมีมาตั้งแต่อดีตมา เพื่อพัฒนาองค์กรของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยกำหนดข้อตกลงการปฏิบัติและการแบ่งปันผลประโยชน์กันในหมู่สมาชิกองค์กรและชาวบ้าน และแฝงด้วยการให้คุณค่าของน้ำใจที่มีการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ให้อภัยซึ่งกันและกัน เพื่อให้คนในหมู่บ้านอยู่ร่วมกัน มีการเรียนรู้และปรับตัวไปสู่การพัฒนาอย่างพร้อมเพรียงกัน ต่อสู้ปัญหา อุปสรรคต่างๆ ที่เข้า

มาสู่หมู่บ้านร่วมกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในหมู่บ้านตามลักษณะต่าง ๆ ได้เหมาะสม การรวมตัวกันของชาวบ้านเกิดขึ้นจากจิตสำนึกของความเป็นพวกเดียวกัน เพื่อต้องการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทรต่อกัน โดยการกำหนดข้อตกลงปฏิบัติร่วมกันภายในองค์กร มีความยืดหยุ่นและผ่อนปรนในบางโอกาส เพื่อให้การรวมกลุ่มได้ตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกแต่ละกลุ่มมาได้มากที่สุด ทำให้เกิดความสามัคคี ความมั่นคงและยั่งยืน เช่น กลุ่มเหมืองฝายมีการจัดตั้งกลุ่มตามแหล่งน้ำและการมีพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งแต่ละกลุ่มองค์กรได้ช่วยกันกำหนดข้อตกลง การปฏิบัติ การดำเนินกิจกรรมที่แตกต่างกัน เพื่อเอื้ออำนวยในการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน และเกิดขึ้นจากความเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่ ทำให้การดำเนินงานของกลุ่ม ทำด้วยความเต็มใจ แต่ถ้าหากมีการปรับปรุงหรือเพิ่มงานก็มีการปรับกลุ่มองค์กรให้เหมาะสมหรือสร้างเครือข่าย เพื่อตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มใหม่ ซึ่งเข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วยความสมัครใจและการทำงานสะดวกรวดเร็ว ลดขั้นตอน

ความเข้มแข็งขององค์กรที่เกิดขึ้นจากการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างศักยภาพด้านต่างๆขององค์กร เป็นกลไกสำคัญ สามารถเป็นแรงผลักดันให้องค์กรเกิดการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาประเทศ สามารถฝ่าฟันอุปสรรค การกำหนดทิศทาง การหาทางเลือกที่เหมาะสม การประสานงานและการสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้นกลุ่ม องค์กรในชุมชนจึงเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนา ที่สามารถควบคุมและการจัดการทรัพยากรของชุมชน สามารถสร้างอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐบาลและเอกชน รวมทั้งมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ ด้วยการใช้อนุมัติปัญญา การศึกษาเรียนรู้จากคน ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในชุมชน

เนื่องจากชาวบ้านมีการดำรงชีวิตแบบชนบทที่พึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน โดยมีทุนทางสังคมที่มีในชุมชน โดยเฉพาะระบบเครือญาติ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ ทำให้ทุนทางสังคมที่มาจากภายนอกชุมชนนั้นมีความหมายน้อยลงไป ทุนทางสังคมที่มีหน่วยงานของรัฐได้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยนั้น ชาวบ้านยังคงอาศัยเงินทุน ซึ่งได้มาด้วยพลังองค์กรเป็นตัวจักรสำคัญขับเคลื่อน แต่การได้มาแล้วหากมีข้อต่อรองหรือเสียดอกเบียชาวบ้านหรือองค์กรก็ให้ความสนใจน้อย ในขณะที่เดียวกันหมู่บ้านและองค์กร ยังคงใช้ทุนทางสังคมช่วยในการบริหารจัดการองค์กรให้ดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง ต่อเนื่อง อาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นพื้นฐานในการปรับตัว ซึ่งพอสรุปได้ว่า

1. องค์กรมีความเข้มแข็งมีความสามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่องและมีพลังองค์กร เพื่อให้เครื่องมือต่อรอง ตัดสินใจและการจัดการ โดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ชุมชนเป็นปัจจัยหลักมาส่งเสริม และสร้างองค์กรให้เข้มแข็ง เช่นทุนทางวัฒนธรรม ทุนเครือข่าย และทุนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมองค์กร ต้องอาศัยการศึกษา การเรียนรู้เป็นสำคัญ

2. ทุนทางสังคมที่สามารถดำรงอยู่ได้ ต้องอาศัยองค์กรหรือคนเป็นผู้ หรือใช้พลังองค์กร ทำหน้าที่ส่งเสริม รักษา ให้ดำรงอยู่ได้ และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง ๆ สืบต่อไป จะเห็นได้ว่าคนในชุมชนมีการเรียนรู้ตลอดเวลา เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนที่ต้องอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน เป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องที่เกิดขึ้นพร้อมกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่จำเป็นต้องต่อสู้กับภาวะวิกฤตต่าง ๆ ทั้งสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ดังนั้นองค์กรต้องต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิต การตลาด การประกอบอาชีพด้านการเกษตร การจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ การเรียนรู้เพื่อให้เกิดอำนาจการต่อรอง เป็นการกระทำร่วมกันด้วยความเต็มใจ และเป็นการเรียนรู้อย่างธรรมชาติ ไม่มีกฎเกณฑ์ เป็นการเสาะแสวงหาความรู้โดยอาศัยปัญญาความคิด

การที่องค์กรมีศักยภาพ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมและการเรียนรู้

การที่มีองค์กรและชุมชนได้มีโอกาสคิด ทำดู ฟัง ทดลอง ได้อย่างอิสระต่อการดำเนินชีวิตในการจัดการปัญหาร่วมกันอย่างแท้จริง ที่เรียกว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการแสดงถึงความร่วมมือกันในด้านการบริหารและการจัดการ ที่สามารถนำไปแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้อย่างมีระบบที่ดี การบริหารจัดการองค์กรต่างๆของชุมชน ที่สมาชิกร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรง มีการลองผิดลองถูก เพื่อนำไปวิเคราะห์แล้วสรุปเป็นบทเรียน เพื่อให้การบริหารและการจัดการของกิจกรรมสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชนอย่างเป็นระบบตามศักยภาพ เช่น กระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการ กลุ่มแม่บ้านที่เริ่มต้นในกลุ่มเครือข่ายและเพื่อนบ้านที่มีลักษณะอาชีพเดียวกัน คือ อาชีพเกษตรปลูกถั่วเหลืองแล้วมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนากลุ่มให้กระจายไปทั้งหมู่บ้าน เพิ่มกิจกรรม พัฒนากลุ่มและสมาชิกให้มีโอกาสได้เรียนรู้ พัฒนาไปสู่การมีเครือข่ายทั่วไปถึงในเมืองกรุงเทพ มีชื่อเสียง จนเป็นกลุ่มแม่บ้านที่เข้มแข็ง ได้รับรางวัลต่าง ๆ และเป็น

สถานที่ศึกษาดูงาน นอกจากนี้ ได้เรียนรู้เพื่อการพัฒนาการบริหารและการจัดการองค์กรในเรื่องของการพัฒนากลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มความหวังใหม่ โดยการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการ การเปลี่ยนผู้นำ การกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกกรรมการ และการปรับปรุงข้อตกลงของกลุ่มในการทำงาน และการใช้ประโยชน์จากกลุ่ม การจัดการเรื่องทรัพยากรธรรมชาติชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะชุมชน รวมทั้งการใช้พลังองค์กรแก้ไขปัญหาในชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการบริหารและการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพขององค์กรชุมชนที่สอดคล้องกันอย่างเข้มแข็ง มีอำนาจในการจัดการแบบมีส่วนร่วมในชุมชน เนื่องจากการบริหารและการจัดการภายในชุมชนเริ่มจากการร่วมกลุ่มคนที่พบปัญหาเดียวกัน ร่วมกันศึกษาหาสาเหตุปัญหา ร่วมกันหาแนวทางแก้ไข ร่วมกันวางแผนการจัดการกับปัญหา ทดลองแก้ไขปัญหา ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ได้บทเรียนที่ดีนำไปปฏิบัติ ติดตามผล คงกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์แก่องค์กรชุมชนต่อไป ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่ง ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527, หน้า 6) ได้สรุปหลักการและแนวทางการพัฒนาประชาชนให้มีส่วนร่วมไว้ว่า ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นดำเนินกิจกรรมในลักษณะกลุ่มสร้างพลังกลุ่มที่จะรับผิดชอบร่วมกัน ปลุกฝังทัศนคติและพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และขั้นตอนการดำเนินงานต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น จนจบกระบวนการ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทได้ปฏิบัติกันมานานตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา กล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จากการมีส่วนร่วมในวิถีการผลิต ที่อาศัยระบบคิดแบบเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเองของชุมชน โดยอาศัยพื้นฐานของความเป็นพวกเดียวกัน พึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในด้านของทุนทางทรัพยากรและทุนบุคคล เช่น การเอามื้อเอาวันในการทำเกษตร การแบ่งปันและการจัดการน้ำในระบบเหมืองฝาย การใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชน ตลอดจนการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนโดยวิธีการรวมกลุ่ม

วิถีชีวิตของชุมชน มีการดำเนินกิจกรรมมากมายและหลากหลายเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาตนเอง องค์กร และชุมชน เป็นการผลิต การกลั่นกรองและสืบทอดทางวัฒนธรรม ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีอยู่ตลอดเวลา แต่ชุมชนยังคงร่วมกันรักษาดูแลในเรื่องของศาสนา ให้วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนทุกเพศทุกวัย ซึ่งกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาระบบคิดในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีอิสระในการคิด การกระทำ การตัดสินใจโดยชุมชน ได้แสดงถึงความมีศักดิ์ศรีของชุมชนที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน

การที่ชุมชนมารวมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การร่วมประชุม การให้โอกาสแก่สมาชิกองค์กรในการแสดงและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีการปรึกษาหารือกันอยู่เป็นประจำ กิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชนได้สร้างให้ผู้คนได้มีส่วนร่วม ช่วยกันคิด ช่วยกันวางแผน และช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความรู้สึกที่ดีและเอื้ออาทรต่อกัน ย่อมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมจนเกิดเป็นความผูกพัน ความปรารถนาที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกันด้วยความตระหนักในความรับผิดชอบ ที่ตนเองต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและเข้มแข็ง เป็นการสร้างความตระหนักให้ผู้คนในชุมชนได้มีจิตสำนึกในการกรรมาหนดชะตากรรมของตนเองและชุมชน โดยอาศัยคุณค่าที่ได้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาให้ประสบผลสำเร็จ และการนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆของชุมชนร่วมกัน จึงเกิดเป็นจิตสำนึกสาธารณะที่สามารถสละเสียสละกันในเรื่องที่ทุกคนในชุมชนได้ตระหนักว่าเป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันต่อสู้และแก้ไขที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นพรรคพวก เครือญาติ เครือข่าย ด้วยความสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน

ความเข้มแข็งขององค์กรในชุมชน ต้องเกิดจากการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาที่ต้องปรับตัวตนเองและองค์กรให้ทันต่อสถานการณ์ภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป และการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนผู้นำ ทุนองค์กร ทุนเครือญาติและเครือข่าย จนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นการพัฒนาคนให้มีระบบคิดที่อยูบนรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน และเกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ชุมชนได้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง และมีศักดิ์ศรีเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

ในชุมชนมีการเคลื่อนไหวในทุก ๆ ด้านอยู่เสมอ เช่นวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ไม่คงที่เป็นรูปแบบของการเคลื่อนไหวมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ คือ ปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ซึ่งชาวบ้านจะรับจากสังคมในโรงงานสังคมในเมืองและหากสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงเช่นการแต่งกาย ถ้าหากอากาศร้อนคนก็อยากสวมใส่เสื้อผ้าบางสบาย โดยมีคนในหมู่บ้านคอยคัดกรองเลือกสรรส่งผลให้หมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างช้า ๆ อีกส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญมากคือ ผู้นำกลุ่มหรือองค์กรนั้นมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน จากการศึกษาพบว่าผู้นำกลุ่มเป็นผู้ที่มาจากการคัดเลือกโดยชุมชน มีญาติพี่น้องมาก และเป็นคนในพื้นที่ มีความสามารถ เสียสละหรือมีประสบการณ์การทำงาน และมีลักษณะผู้นำอื่น ๆ เช่นมีการประนีประนอม มีน้ำใจ มีไหวพริบ กว้างขวาง มีฐานะปานกลางถึงร่ำรวย มีเทคนิคการพูด และเป็นที่เคารพนับถือ

ยอมรับของสมาชิก ทำให้ผู้นำสามารถร่วมแก้ไข พัฒนากลุ่มหรือองค์กรได้ดี และผู้วิจัยได้พบว่ากลุ่มหรือองค์กรใดที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชนเข้ามามีบทบาทมาก มักจะครอบงำในความคิด ไม่ยอมรับศักยภาพของกลุ่มหรือองค์กรทำให้กลุ่มนั้นขาดความเข้มแข็ง แต่องค์กรที่เข้มแข็งของหมู่บ้านนี้มีวิธีการจัดการได้โดยกลุ่มเอง สำหรับทุนทรัพยากรธรรมชาติ นับว่าหมู่บ้านนี้ได้รับมรดกตกทอดมามากเพียงพอแก่ความต้องการทั้งที่ดิน น้ำ ป่าไม้ การที่องค์กรได้แสดงศักยภาพขององค์กรออกมา สามารถสร้างอำนาจต่อรองได้สำเร็จ หลายต่อหลายครั้ง ทำให้คนข้างนอกมอง หรือมุมมองจากภายนอกมีหลากหลาย บางคนมองว่าหมู่บ้าน องค์กรในหมู่บ้านเก่ง มีความสามารถ ทำได้ และในทางกลับกัน บางคนมองว่าหมู่บ้านนี้ องค์กรนี้ชอบตามใจตนเอง อยากทำ อยากได้อะไร ก็จะทำให้ได้ ต้องต่อสู้เอาชนะนะ ตามสิ่งที่ตนต้องการ ชอบได้ใจ ซึ่งเป็นมุมมองจากข้าราชการระดับต่าง ๆ ทั้งระดับตำบล ระดับอำเภอ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอาจเป็นตัวบ่อนทำลายความเข้มแข็งขององค์กรได้ และรวมทั้งการที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนเป็นเงินจากรัฐบาลหรือเอกชนจำนวนมาก ถ้าหากกลุ่มองค์กรนั้นไม่เข้มแข็งพอ ก็อาจจะทำให้เกิดการล้มเหลวหรือล่มสลายกลุ่มได้ง่าย และจากการมีความเคลื่อนไหวในชุมชนตลอดให้มองถึงความหลากหลายในชุมชนที่อาจเกิดได้ในทุกขณะ

จากการที่องค์กรชุมชนและทุนทางสังคม มีความสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกกันอยู่ได้นั้น ถ้าหากแยกกันได้ชุมชนหรือหมู่บ้านนั้นต้องไม่สามารถดำรงอยู่ได้ และปัจจัยทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนโดยเฉพาะทุนเครือญาติ ทุนวัฒนธรรม การศึกษาเรียนรู้ เป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อการดำรงอยู่ขององค์กร หรือชุมชนพบว่าความสามารถของผู้คนในชุมชนที่ต้องเรียนรู้ตลอดเวลา เป็นการศึกษาในเรื่องชีวิต ความเป็นอยู่ การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนที่เป็นการเรียนรู้แบบต่อเนื่องที่เกิดขึ้นพร้อมกับการดำเนินชีวิตประจำวันทุก ๆ ด้านทั้งด้านการนำทุนทางสังคมมาใช้ การเรียนรู้เพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองเพื่อต่อรองจัดการกับภาครัฐบาล เอกชน การประกอบอาชีพ เป็นสิ่งที่น่าคิดสำหรับนักศึกษานอกกระบวนที่นำมาใช้ในการอธิบายถึงศักยภาพของคน องค์กรในชุมชนชนบท เป็นแหล่งความรู้ที่สามารถกล่าวได้ว่า เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ดี หากสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป เช่นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในชุมชน ยอมรับศักยภาพในชุมชน

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. องค์กรชุมชนและทุนทางสังคม จะสามารถดำรงอยู่ได้ต้องอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน อยู่ควบคู่กันไป โดยไม่สามารถแยกจากกันได้ ดังนั้น ควรให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่า และรักษา พัฒนาองค์กร เพื่อให้ดำรงอยู่และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนั้น

2. การที่องค์กรชุมชนเข้มแข็งได้นั้นต้องมีการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องน่าจะเปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนได้แสดงศักยภาพ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มคิด จนกระทั่งจบกระบวนการเรียนรู้ นำบทเรียนที่ได้ไปพัฒนาต่อ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในชุมชนมีทุนทางสังคมอยู่มากมายมีความสำคัญที่ไม่เท่ากัน มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ดังนั้น ควรศึกษาการเลือกใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างฉลาด